

Életutak mérföldkövei

Egy nap kísértése

D. bácsi elmúlt hatvanéves. Dolgozik még, így legalább tartja jogcímét, hogy otthona lehessen a munkásszálló. Mihez kezdjen nyugdíjában, egyedül a nagyvárosban, egyetlen barát, pár jó szóra befogadni kész ismerős nélkül, alberletben? De hát azt is milyet tud ő keríteni? Portásfizetése kevesebb, mint sokak nyugdíja, meg kell hát gondolni, mire adja ki. Meggondolta már sokszor, így aztán örül, ha maradhat.

Messzebbre látott ő, mint a két embernek is szűk kapuörző fülke. Gépész szeretett volna lenni, lakatos, vagy tán sofőr! Kapott is kormányt a kezébe, de még szebb is lett a valóság, mint amit püspöklelei kisgyerekek, vagy tápai kanászbojtar korában megálmodott. Oktató lett, „papírja” is volt róla. És a volánál sem akárci: a százados úr sofőreje. Ekkor már, huszonhárom évesen, a Szilveszter-majori cseledéskedés, a nagykirályhegyesi napszámósejlet, a regrutasor és a frontszolgálat után, a katonaságnál szerzett „úri szakmával” a kézben javában benne járt a háborúban.

D. bácsi életét firkészve mindig csupán eddig jutottam, s valahányszor egy-egy képlegység, vagy zavart melleszbeszélés, makacs hallgatás szakasztotta a beszélgetés fonálát, újabb s újabb hulláma öntött el a kíváncsiságomnak. Soha nem tudom meg a folytatást, ha nem tűnik fel: D. bácsinak ferde az orra...

Nekimentem az öregnek. Fítogatva emlékezőtehetségemet, fejből mondtam, mint telefonszámokat, mit tudok már róla, s oly sok traccsolás után, ha én megtiszteltem figyelmemmel, fogadjon már bizalmába. Egy szót mondott, ötöt akartam, tízet mondott, húszat követeltem. Még, még! Türelmetlen-kíméletlen húztam-cibáltam elő meg-meg-újuló, elakadozó mondatait, melyekből reméltem, kiderül majd, miért nem AZ LETT, amit álmodott, hiszen egyszer már AZ VOLT.

Követett D. bácsi, így kezelt velem lépni a gondolatok ösvényén, s szóval sem, gesztussal sem tiltakozott izzága követeléseim ellen. Történel-

münk egy napja lett élete egyetlen meghatározója. Az, hogy szerette a tisztességes embereket — és elege volt a háborúból.

Azon a napon, Budapesten, az Üllői úti laktanyában hitte, hogy vége. Horthy elmondta a rádióban a „kiugrási” beszédét, s ő, társaival könynyezve hallgatta. Aztán még aznap, miközben teli torokból hirdette a vele egyivásúakkal együtt, nem támogatjuk a németeket, valaki kihirdette, jelentkezni lehet az SS-be. S akik a sapkájukat dobták az ég felé, közülük meggyőződést és arcot változtattak s jelentkeztek a hírhedt alakulatba.

A századparancsnok őrlőngve szidta a színeváltókat, lehordta a sárga földig a sofőreje, D. bácsi előtt, aki aztán a maga módján, egymás közt maradva „rátett egy lapátal”. A dühtől villanó szemek akkor nem sokat jelentettek számára, tele volt igazságtudatával.

Kivonult az utcára, vadidegenekkel ölekezett össze, megosztva az örömet...

És akkor előkerült egy romhalkocsi. Új SS-ek, nyilaskezesek zúdultak rájuk — s mintha az első ökölcspanást ismerőstől kapta volna, a puskaütésekre, csizmarúgásokra alig emlékszik. Bergen-Belsenben, szögesdrót mögött tért magához, Orra bedagadt, feje vérbefagyva, hányingere van, szédül, minden mozdulatra fáj a csontja...

Az egyre szaporább lélezgetésre, a gyorsuló szokatlanul kapkodó beszédritmusra valóban már csak akkor figyeltem fel, amikor elapadt szájától a soha-nem-is-vert nömpölygessel előtörő szóardat. Szeme oldal-lefelé szögletesen pontra réved, arca erőlködésbe torzul, mint azé, akit nehéz köhögési roham fojtogat, keze görcsberándult karmokként marják a levegőt. Nem hallja a szavamat, segitő karomon húsbá melyednek acélkapocsként záródó ujjai. D. bácsi már a földön, segítséget hívok. Jönnek, meglátják, visszafordulnak. „Hagyja, majd elmúlik, szokott neki rohama lenni. Ezért nem vitte sokra...”

IGRICZI ZSIGMOND

Földművelők csatája

A múlt átka...

Több mint harminc éve léteztek a mórahalmi Vörös Október Tsz. Östézesnek is szokták emlegetni, mert a szegénység és a nincstelenség kényszerítette közösségbe az embereket. Hihetnénk, hogy az egy akarat — a boldogulás vágya — erős szövetséget kovácsolt. Nem úgy történt.

Kezdjük az elején. Dr. Horváth János jogtanácsos, krónikát szerkesztett az elmúlt három évtized eseményiből. E szerint Alsóközpon — a mai Mórahalom — szegényei is földhöz jutottak. De sokuknak — 131 családnak — semmije nem volt hozzá. Még akarata sem.

Korabeli följegyzések sorra veszik az alakuló mórahalmi tézseszékét: „a széksóstól részén és a Wágner-féle birtokon 1949. szeptember 14-én, 14 taggal 75 holdon a Móra Ferenc, a Gerle-féle birtok környékén, 1949. október 11-én 13 taggal, 37 kataszteri holdon a Vörös Október, a község déli részén, a Damássay és a Kozmovszky tanyák környékén pedig 1949. november 12-én 14 taggal, 47 kataszteri holdon megalakult a Béke Termelőszövetkezeti csoport.”

Nehéz indulás volt akkor, nagyon rosszul hírelték a kommunizmust: „az egyes tézseszékben belül a különböző társadalmi rétegekhez tartozó saját csoportjuk szerint és saját réteg érdekeik megvédése érdekében szinte frakciókat alakítottak ki, és gyakran egymás ellen harcoltak, az összefogás helyett. Így a régi napszámósok, uradalmi cselédek, zsellérek, régi kisgazdák, régi módosabb nagygazdák kerültek azonos gazdasági és társadalmi feltételek közé. Így nem csoda, hogy az új munkamegosztásban nehéz volt mindenkinek olyan szerepet adni, amely felkészültségének és korának is leginkább megfelelt. Ezek a rétegkülönbségek külsőségekben még a közgyűléseken is jelentkeztek, ahol külön ültek a volt agrárproletárok, vagy a szegényebb, illetve a tehetősebb volt magángazdák...”

A Móra Ferenc Tszcs alakulásakor Józsa Sándor volt az elnöke, akit még abban az évben Zalavári József váltott fel, majd Papp János. A Békeben Burg Dénes alapító elnököt, rövid időn belül Simon Imre követte. A Vörös Október Tszcsben, Ábrahám Mihály alapító elnök helyére, az alapítás után néhány hónappal Zina Miklós került. Különböző emberi elképzelések és módszerek alakultak ki a vezetékben. Ezek mind zavarólag hatottak. A Móra Tszcsben például a nyári betakarítások Zalavári József elnök, aki eredetileg borbély volt, a fehér borbélyruhában kiült egy nagy fa alá, a domaszéki Masa-féle tanyán, hogy ellenőrizze a cséplőmunkások farsztó munkáját. Ennek az lett a következménye, hogy augusztusban már helyette Papp Jánost választották elnöké... a tehetősebb gazdák nem vettek részt a közös munkában...

Lajos Ferencné domaszéki otthonában kertet gyomlál a novemberi enyheségben. Jövetelünk tisztázása után segíti az eligazodást.

— Az uraság százhatvan hold búzavetését kaptuk támogatás-ként, örülünk is neki, mert nem kellett vetni, de arathattunk.

Beszélgetés közben kiderült: Örzse néni párttitkár volt akkor. A hogyan meg se kell nagyon kérdezni, mondja, mintha csak ez lenne a dolga.

— Én már tizenkilencben mozgottam. Hallottuk, hogy — így mondták — a „cocillisták” sztrájkolnak, tüntetnek és ennek örülünk. Aztán sok könyvet olvastam, brosúrák is jártak.

— Mit olvasott ki belőlük?
— Hogy akinek nincs földje, az majd kap öt holdat.

— Úgy lett?
— Nem egészen. Nekünk csak kettő jutott, az is tarackos meg pörjés volt. Be is vittük a közösbe.

— Mindenki így cselekedett?
— Nem, voltak akik maguk gazdálkodtak.

— Mint párttitkár, mit tapasztalt?

— Ötvenben mondták, kicsik vagyunk, ha nagyok leszünk, jobban támogatnak bennünket.

Ennek lezajlásáról így ír a krónika: „Az egyesítés majdnem olyan nehéz volt, mint az alapítás. Különösen viharos volt a közgyűlésen a név megválasztása. A vörös szó akkor még sokak szemében szálla volt. Többnyire mindenki a volt saját alapszövetkezetének nevére akarta megkapni. Egyesek viszont a Kossuth vagy Petőfi nevet szerették volna elfogadtatni. Az ilyen gyors egyesülés miatt az előzőleg egyesült Vörös Béke Tszcs hivatalosan sohasem működött, mivel működési engedélyt el sem tudták még intézni. Ezért a három termelőszövetkezeti csoport egyesülésének napja augusztus 24-e. Végül is a pártalapszervezet javaslata alapján és a kommunisták, valamint nem párttag agrárproletárjaink támogatásával került elfogadásra a Vörös Október név.”

Újra a szemtanú, Lajos Ferencné meséli:

— Ez a kezem beteg volt már, mikorra beléptem... Azt mondták, tartsam szóval a népet, egyik nap az egyik munkacsapatnál, a másnap a másiknál.

Kapálom nekem nehéz volt, csak a szedésnél segítkeztem. Volt úgy, hogy kétoldalt vitték előttem a garabolyt... Aztán raktáros és pénztáros is lettem egyben, meg pöttyögtetni kezdték a bal kezemet a pártanyagot. Közbevettem, rosszul könyvelték el a nyugdíjhoz az éveket, kettő odavesztett...

— Mondana valamit a közös munkáról?

— Sokszor nagy volt az elkecserecs, az egyik csapat sírt, a másik dalolt, de a munka nem halt meg. Volt a csoportnak birka, aratásra le kellett vágni belőlük, mert kikötötték, anélkül nem dolgoznak.

A tézsek történetében ezek a hősidők. Akik akkor belevágtak a szövetségbe, sorsuk jobbúlását várták. Voltak, akik becsülettel dolgoztak, voltak akik ezt kihasználták. Szerencsénkre már csak úgy emlegetjük az östézesek tagjainak vergődését, mint régi rosszat, amely nincs.

Tények a múltból: „Kérelmem: a mórahalmi Vörös Október Tszcs azon kérésrel fordul a Csongrád megyei VB kereskedelmi osztályához, hogy 156 tagjának lábbelivel való ellátását biztosítsa. A tagságnak 60 százaléka férfi, 40 százaléka pedig nő. A tagságnak 120 pár strapa lábbelit kérünk, melynek ha mód van rája, ugyancsak az előbbi százalékos arányban férfi, valamint női lábbelit kérünk... augusztus második felében 30 százalékos, a fennmaradó 70 százalékos pedig október első felében kérjük, annál is inkább, mert a tagságnak ezekben az időkben lesz jobban pénze, hogy meg tudja a télire való lábbelit vásárolni magának. Mórahalom, 1951. VII. 2.”

„...A Nagy Imre-féle kormányprogram hatására, 47 család 78 taggal, 290 katasztrális hold földdel kilépett, többek között azért, mert az 52-es rossz termés nem biztosította az 53-as év termelésének folyamaosságát. Nem volt munkakedv, nem dolgozott a tagság. Elkecserecs volt mind a vezetők, mind a tagok között. Ezért fordult elő, hogy 90 hold szőlőn csak 339 hektóliter must termett. Egy tyúk évi tojáshozama 26 darab volt...”

Végigszaladva az éveken, az ötvenhatos események nem okoztak különösebb riadalmat. Hasonlóan ért a híre Mórahalomra, mint a többi községbe, s hasonlóan is reagáltak rá az

emberek. Annyi még ide kívánczok, hogy a szöveteiket, akkori elnöke, Kószó Ferenc, október 24-én beállt a cukorrépaszedők közé. A fölfordulást a tagok személyes jövedelmük növelésére használták.

Az kívánczokra most ide, hogy az elmúlt huszonöt évben véglegesen talpra állt a szöveteiket. Ha a tézseknek nem volna tartózkodása, olyan adóssága, amellyel mindnyájunknak „sáros” — igaz is lenne. Adalékok ennek igazolására.

„Az árképzéskészítési rendszer bevezetése óta eltelt négy év alatt, 1969-ig 3 millió forintot kaptunk támogatás-ként ezen a címen. Ezen kívül még egy és háromnegyed millió forint összegű beruházási állami támogatást, hitelelengedést is kaptunk a közelmúlt években végzett alma- és szőlőtelepítés és talajjavítás után, valamint az 1968-os hitelrendezési politika következtében. Ha mindezeket hozzászámítjuk a gépjávitás, növényvédőszer-vásárlás, szarvasmarha-állomány növelése stb. címen kapott kedvezményeket, támogatásokat, valamint szakembereink fizetéséhez történő állami hozzájárulást, az adóelengedést 11 év alatt ilyen címen kapott összeg közel hat és fél millió forintot tesz ki...”

...A Csongrád megyei tanács vb termelőszövetkezetünk 1973. évi veszteségét és az alaphányt rendezte. Ennek során 4 millió 575 ezer forint dotációt és 479 ezer forint visszatérítendő állami juttatást hagyott jóvá... Allandóan cserélődött a vezetők személye. A vezetők közötti személyi ellentétek tovább fokozódtak...”

...Az 1977. év gazdálkodását nagymértékben megzavarta a vezetői meg nem értés... Kóspasz István tsz-elnök 1978. elején negyévés mandátumának lejártát előtt — a vezetőkkel szemben kialakult személyes ellentétei miatt — lemondott. A tsz fővezetője Farkas Csamangó Lajos kilépett...

...A kilépett személyi ellentétek a gazdálkodás és az ellenőrzési feladatok megajlították. Így rendőrségi és ügyészi nyomozás leplezett le egy 15 tagú tsz-tagokból és kívülállókból álló csoportot, akik folytatódólagosan lopták a tsz-vagyon. Ez volt a tsz történetének legsúlyosabb, és az utóbbi évek legválságosabb időszaka...”

Kinek a számlájára írható mindez? Annak a néhány lelkes szegényembernek, akik semmivel a kezükben indultak a csatába? Kik reménytelten vágtak neki a boldogulásnak? Végül is ők megaláították számításukat, mint ahogy Kispéter István alapító fogalmazta: jutott minden, amire vágytak. Enni-innivaló és a fejük fölé tető.

Csakhogy a malaknak ennyi már nem elegendő. Gazdag faluba — gazdag tézsi illik.

Azt szokták mondani: a mórahalmiak nagy nyeresége, hogy az egyik szöveteiket tanult a másik kárából. A Homokkultura Szakszövetkezet előideiben — jellegüknek fogva — a tagokat hamarabb érdekeltté tették a gazdálkodásban. Persze ezt nem az itteniek eszelték ki, a helyes agrárpolitika következménye, hogy engedni dolgozni az embereket. Mert az is tény, amióta a tézsek segítik a háztáji termelést, lényegesen könnyebb az életük a gazdáknak. A Vörös Október Tsz már ott tart, hogy fizetni tud annyit, mint a gazdag testvér.

Szűcs Zoltán elnök is sorol adatokat erre:

— Jelenleg 22–23 millió forint a vagyonunk. F6 bevételeink az állattenyésztésből adódk, dollárt kapunk a kacskákért. Tervezett árbevételünk csak a kacskából 1 millió 800 ezer forint. Ezenkívül eredménynek tartjuk, hogy a tézsz dolgozóink majdnem fele még nem töltötte be a harmincadik életévét, s a vezetők átlagéletkora is 34–35 év körül.

Kérdés, mennyire kísért és zavart a múlt. Mert a tézsz — ha belülről nem is, kívülről olyan, mint alakulásakor. A régi urasági épületekről málladozik a vakolat és bedöglött az ártézi kút...

MAJÓROS TIBOR

Az első útímarsall

Thomas Cook felkeszítette a múlt század első felében Angliában. Felvilágosító körutakat szervezett, szónokolt, képes folyóiratot adott ki az ifjúságnak, amelyben az alkohol megvételére agítált, és több ezer mérföldet járt be, csaknem mindig gyalogosan...

Egyszer aztán felöltött benne, hogy az absztinensgyűléseken sokkal több hallgató lehetne, ha megfelelő közlekedési lehetőséget találnának. A vasúttársaság veszteséges volt még akkoriban, mert a drága tarifa miatt inkább az olcsóbb, de lassúbb postakocsival utaztak. Olyan különvonatot kellene bérelni, amelyen sokan és olcsón utazhatnak! Jól járna a vasúttársaság, és a gyűléseken is többen lennének ha kényelmesen és gyorsabban közelíthetnék meg a színhelyet. Thomas Cook nem sokáig töprengett ezen, megkötötte a szerződést, az első vasúti társasutazásra, amely világszerte páratlan esemény volt. Óriási érdeklődés kísérte a vállalkozását. Az alkoholellesnek címekkel, lobogókkal, zeneszóval vonultak fel a gyűlésekre, az egész város a pályaudvarokon volt ilyenkor, az üzleteket, az iskolákat bezárták, az emberek ünneplő ruhában hallgatták a

poigármester üdvözlését, elismerését. Thomas Cooknak, Meglepo és rendkívül hatásos propagandának bizonyult az akció az alkoholizmus elleni küzdelemben.

Thomas Cook otthagyta a családi sztergyósműhelyét, és családjával Leicesterbe költözött, utazásokat szervezni! A fiataloknak vidám, szórakoztató kirándulásokot ajánlott, és 1845-ben kigördült az első társasutazás különvonata a város pályaudvaráról. Kézikönyvet adott az utasoknak, amelyben leírta, mit látnak majd. Ez volt az első bedekker és Thomas Cook az első útímarsall. Nem győzte tovább egyedül ezt a munkát, irodát nyitott, és nagyszabású terveket szőtt a híressé vált utazásokhoz, már Anglia határain túl is.

Leicester után Londonban nyitotta meg rendkívül népszerű utazási irodáját. Zarándokút mohamedánoknak Mekkába, keresztényeknek Jeruzsálembe, amerikaiak európai vezetése, Nilus-parti kirándulások szerepeltek programjában.

Intézménye a világ legnagyobb utazási irodájává vált. Az absztinensgyűlésekből másfél évszázad alatt világhíressé vált népvándorlás lett.

ERDŐSI MÁRIA